

NIMISTÖNTUTKIMUS YHÄ MONITIETEISEMPÄÄ

Nimistöntutkimuksen 22. kansainvälinen kongressi järjestettiin 28.8.–4.9.2005 Italian Pisassa. Joka kolmas vuosi nimistöntutkijat kokoontuvat yhteen, esittelevät uusia tutkimustuloksia ja hankkeita toisilleen sekä pohtivat yhdessä, millä eri tavoin edistää onomastista tutkimusta ja yhteistyötä. Osallistujia kongressissa oli tällä kertaa liki ennätysmäärä: lähes 500 nimistöntutkijaa ja -opiskelijaa 46 eri maasta¹ vietti helteisen viikon Pisan perinteikkäässä, vuonna 1343 perustetussa yliopistossa. Osallistujista isäntämaan edustajia oli peräti noin kolmannes (169). Italialaisten jälkeen ahkerimmat osallistujat olivat perinteiseen tapaan saksalaisia, joita Pisassa oli kuutisenkymmentä. Noin parikymmentä tutkijaa tuli Ruotsista, Ranskasta, Espanjasta, Sveitsistä ja Romaniasta. Suomalaisia kongressissa oli neljätoista. Kansainväliset nimistökongressit ovat yhä kovin Eurooppa-keskeisiä: muilta mantereilta osallistujia oli vähänlaisesti. Tavoitteeksi on kyllä asetettu kasvattaa afrikkalaisten, etelä- ja väliamerikkalaisten, aasialaisten ja australialaisten määrää; tähän viittasi jo avajaispuheessaan kolmivuotisen uransa ICOS:n (International Council of Onomastic Sciences) puheenjohtajana päättänyt ruotsalainen MATS WAHLBERG.

Wahlberg otti puheessaan rohkeasti esiin myös kysymyksen kongressin virallisista kielistä. Nykyisin viralliset kielet ovat englanti, ranska ja saksa sekä haluttaessa isäntämaan kieli. Liki kaikki italialaiset pitivätkin esitelmänsä äidinkielellään. Wahlberg kysyi, olisiko tulevaisuudessa mahdollista siirtyä yksikielisiin eli englanninkielisiin kongresseihin. On vaikea uskoa, että kongressikielten karsimiseen hevin suostuttaisiin. Esimerkiksi Pisan kongressissa melkoinen osa esitelmistä jäi kuitenkin monelta kielivaikeuksien takia tavoittamatta. Ikävä tosiasia on myös se, että muulla kielellä kuin englanniksi esitelmöivä menettää mahdollisuuden saada sellaisia kansainvälisiä kuulijoita, joita englanniksi esitelmöiminen voisi tuoda. Toisaalta lingvistien tulisi tietysti muistaa myös kielellisten oikeuksien näkökulma kongresseja järjestäessään. Jos kielitieteellisissä kongresseissakin päädytään pönkittämään englannin kielen valta-asemaa, kuka enää puolustaa muiden kielten asemaa tieteen kielinä? Kysymys on vaikea ja monitahoinen. Ehkä simultaanitulkkauksen lisääminen kongresseissa voisi olla käytännöllinen ja varsin helposti toteutettava keino parantaa erikielisten tutkijoiden keskinäistä ymmärtämistä ja vuorovaikutusta. Pisan epä-

¹ Osallistujien määrät ja kotimaat on laskettu ilmoittautuneiden mukaan. Luultavasti todellinen osallistujien määrä oli hieman pienempi.

virallisissa keskusteluissa leikeltiin myös jopa ajatuksella elvyttää latina kansainvälisenä tieteen kielenä.

Kongressissa pidettiin noin 450 esitystä, jotka jakautuivat eri sektioihin. Pääsektioita oli kuusi: Nimet ja lingvistiikka, Nimet ja yhteiskunta, Nimet ja kirjallisuus, Henkilönnimet, Maantieteelliset nimet ja Muut nimet. Kussakin pääsektiossa oli vielä kaksi alaryhmää. Koska sektiot oli nimetty melko yleispiirteisesti ja epäsystemaattisestikin, saattoi likipitään samasta aiheesta esitelmöidä useassa eri sektiossa. Emme katsauksessamme noudatakaan sektiojakoa, vaan nostamme esiin joitakin keskeisiä ja kiinnostavina pitämiämme teemoja. Selvää on, että voimme tehdä vain joitakin huomioita laajan kongressin kirjosta, sillä emme voineet kuunnella kuin osan esitelmistä esitysten päällekkäisyyden vuoksi ja siksi, ettemme osaa ranskaa tai italiaa.

UUSIA NÄKÖKULMIA TUTKIMUKSEEN

Ikuinen kysymys siitä, mikä on propri eli nimi ja miten propri eroaa appellatiivista, tuli esiin Pisassakin. Nimen tehtävä yksilöijänä on kiistaton tosiasia, mutta yksilöintitehtävän lisäksi nimellä voi olla muitakin ulottuvuuksia ja tehtäviä. Yhdysvaltalainen GRANT SMITH huomautti, että nimien tehtäviä voisi tarkastella semioottisesti, jolloin nimet ovat tulkittavissa symboleina. Nimellä voi olla esimerkiksi tiettyjä leksikaalisia, prosodisia tai visuaalisiakin sisältöjä. Proprien muita »merkityksiä» käsittelee myös yhdysvaltalainen DALLIN D. OAKS. Proprien ja appellatiivien funktionaalista eroa mutta kielellisen muodon yhtäläisyyttä hyödynnetään kekseliäästi mainonnassa ja myös vitseissä ja muissa humoristisissa ilmauksissa. Ennen kaikkea nimet, joilla on appellatiivinen homonyymi tai jotka voidaan esimerkiksi äänteellisesti tulkita ap-

pellatiiveiksi, ovat kaksi- tai useampitulkin-taisuutensa vuoksi alttiita väärintulkintoille. Esimerkkinä tällaisesta on koululaisvitsi, jossa nimi on tulkittu verbiksi: *Do you like Kipling? – I don't know, I've never kiplled.*

Uudella tavalla proprin olemusta valotti saksalainen neurolingvisti HORST MÜLLER, joka oli tutkinut sitä, kuinka aivomme prosessoivat propreja ja toisaalta appellatiiveja. Aivotutkimukset näyttävät todistavan, että propriit ovat oma erityinen luokkansa leksikossa. Propriit, ja ennen kaikkea henkilönnimet ja useimmat paikannimet, tunnustetaan ja prosessoidaan yksilöijinä. Tuotemerkkien nimet eivät aivotutkimuksissa sitä vastoin leimaudu yhtä vahvasti propreiksi kuin edellä mainitut nimet. Tulos ei oikeastaan muun nimistöntutkimuksen valossa ole yllättävä. Tuotemerkkien nimet käyttäytyvät usein kuten appellatiivit eivätkä aina toimi yksilöivästi. Voimme esimerkiksi aivan yhtä hyvin sanoa *Ostin kaksi Oltermannia* kuin *Ostin kaksi juustoa*.

Myös henkilönnimitutkimukseen tuotiin uusia virikkeitä muilta tieteenaloilta. Kiintoisa oli esimerkiksi saksalaisten sosiologien DENIS HUSCHKAN ja GERT G. WAGNERIN tutkimus maansa etunimistöstä vuodesta 1900 lähtien. Saksalaiset ovat perinteisesti olleet ahkeria etunimistön tutkijoita, mutta sosiologinen — tai tässä yhteydessä pikemminkin sosio-onomastinen — näkökulma on jäänyt taka-alalle. Huschkan ja Wagnerin tutkimus perustuu laajaan tilastoaineistoon (SOEP, The German Socio Economic Panel Study), jota ei aiemmin ole nimistöntutkimuksessa hyödynnetty. Mielestämme olisi hienoa, jos muissakin maissa sosiologia ja nimistöntutkimus löytäisivät tällä tavoin toisensa. Huschka ja Wagner suhtautuivat myös kriittisesti monien nimistöntutkijoiden tapaan käsitellä tilastollisia aineistoja. Aineistot ovat usein liian suppeita eivätkä valitut lähteet, esimerkiksi puhelin-

luettelot, anna ilmiöistä aina luotettavaa kokonaiskuvaa.

Onomastiikan tieteellisiä rajoja venytettiin myös muihin suuntiin. Esimerkiksi MINNA SAARELMA-MAUNUMAAN esitelmä nimipäiväperinteistä ja -kalentereista eri Euroopan maissa oli pikemminkin kulttuurihistoriallinen tai kansatieteellinen kuin kielitieteellinen. Nimiin kytkeytyvät tavat niin eri maiden perinteisessä kansankulttuurissa kuin modernissa kaupunkikulttuurissa ovat aihepiiri, jota soisi selvitettävän enemmänkin. Yllättävää olikin huomata, kuinka Euroopan eri maiden katoliset, ortodoksiset ja maalliset nimipäiväperinteet olivat monille nimistöntutkijoille varsin tuntemattomia asioita. Hämmästelyä herätti esimerkiksi se, että Suomessa vietetään nimipäiviä, vaikkei maamme kuulu katolisen tai ortodoksisen kulttuurin piiriin.

Erilaisia alueellisia ja eriaikaisia nimisysteemejä esiteltiin useissa esityksissä. Tällaiset katsaukset ovat jo perinteisesti olleet nimistökongressien suosittuja aihealueita. MARJA KALLASMAA esitteli virolaisen paikannimistön systeemejä ja myös tutkimusmahdollisuuksia. Perinteistä paikanimistöä on Virossa tutkittu paljolti samoin tavoin kuin Suomessakin. Yhtenä tutkimusperinteen erona Kallasmaa mainitsi nimien käytön ja nimitaidon tutkimuksen: tällaista tutkimusta ei Virossa ole tehty, koska sopivia tutkimusaineistoja ei juuri ole. Myös nimisysteemien vertailu on kongresseissa koettu antoisaksi aiheeksi. Tällaista komparatiivista tutkimusotetta edusti PAULS BALODIKSEN esitelmä Latvian lintuihin viittaavista sukunimistä, joita hän vertasi kuuden muun maan »lintusukunimiin». Yhtäläisyyksiä löytyi paljon etenkin Latvian, Viron ja Suomen sukunimistöjen väliltä — ja toisaalta myös Liettuan, Puolan ja Venäjän sukunimistöjen väliltä. Latvian suosituin »lintusukunimi» on muuten *Balodis* 'kyrhkynen'.

Eräänlaisiin kongressien vakioaiheisiin on kuulunut myös tiettyjen nimielementtien tai nimityyppien etymologointi ja näiden esiintymisen kartoittaminen. Näitäkin esitelmiä yhä kuultiin, mutta kaikkiaan tällainen perinteisin aines tuntuu käyneen yhä harvinaisemmaksi.

Paikannimistön muodostumistapoja esittelevistä esitelmistä voidaan mainita tšekkiläisen PAVEL ŠTĚPANIN esitys metonymiasta ja erilaisista metonymisistä paikannimistä. Štěpan oli löytänyt peräti kymmenen erilaista metonymista suhdetta, joita paikannimissä voidaan ilmaista. Suomalaisessa tutkimuksessa metonymia on perinteisesti käsitetty tätä suppeammin ja metonymisinä niminä on pidetty lähinnä kosketusassosiaatioon perustuvia nimiä (esimerkiksi *Kapulasilta* sellaisen suon nimenä, jossa on kapulasilta, tai *Venelahti* samannimisessä lahdessa olevan tilan nimenä; jälkimmäisiä on kutsuttu metonymisiksi siirrynnäisiksi). Suomalaisen tutkijan olisikin kenties vaikea hahmottaa Štěpanin tavoin metonymisiksi esimerkiksi paikan omistajan mukaan annetut nimet.

KULTTUURIT JA NIMISYSTEEMIT KOHTAAVAT

Eri nimistöjen, kielten ja kulttuurien kontaktit sekä nimien lainautuminen tulivat vahvasti ja monialaisesti näkyviin sekä paikannimistön että henkilönimistön osalta. Tanskalainen PEDER GAMMELTOFT selvitti saagojen nimiaineiston turvin, kuinka viikingit nimesivät paikkoja valloittamillaan alueilla antamalla niille skandinaavisia nimiä sekä tuomalla vieraita nimiä ja nimimalleja mukanaan Skandinaviaan. Vaikka viikinkien nimiperintöä on tutkittu runsaastikin, on jälkimmäinen näkökulma jäänyt vähälle huomiolle. MARIO CASSAR esitteli taas arabinimistön jäänteitä Maltan nyky-

sessä sukunimistöissä; arabithan valloittivat Maltan 800-luvun lopulla ja pitivät saarta vallassaan yli kaksi vuosisataa normanien saapumiseen saakka. Kaikkiaan Maltan henkilönnimistö on erikoinen mosaiikki, jossa heijastuvat selvästi saarivaltion historian eri kerrostumat.

Nimet ja kielet elävät rinnakkain nykyäänkin. Suomen viittomakielisten käyttämää paikannimistöä esitellyt PÄIVI RAINÖ selvitti, kuinka viittomakieliset paikannimet ovat usein suomenkielisistä nimistä tai nimiin sisältyviksi kuvitelluista elementeistä käännettyjä. Esimerkiksi *Ivalo* sisältää viittomakielisenä I-viittoman ja valoa merkitsevän viittoman. Englantilainen VALERIE ALIA on poliittiseksi onomastiikaksi kutsumallaan tutkimusalalla puolestaan selvittänyt Kanadan inuiittien kulttuuria ja nimien asemaa osana identiteettiä. Vuonna 1999 perustetun Nunavutin territorion asukkaista enemmistö (85 prosenttia) on inuiitteja, jotka täällä alueella nyt elvyttävät kieltään, kulttuuriaan ja identiteettiään. Myös nimistö on tässä keskeisessä asemassa: vanhoja inuiittinimiä pyritään saamaan käyttöön ja uusia luodaan. Australian alkuperäisväestön paikannimistöä ja alueen nimistön virallistamista selvittivät IAN D. CLARK ja LAURA KOSTANSKI. Vuonna 1990 Victoriassa asetettiin tavoitteeksi alueen alkuperäisnimistön palauttaminen: nimet olisivat korvanneet myöhemmät englanninkieliset nimet. Tämä johti kuitenkin melkoisiin ristiriitoihin. Alkuperäisväestöön kuulumattomat asukkaat kokivat oman kielen ja identiteettinsä uhatuiksi, kun heidän aiemmin käyttämänsä nimet aiottiin korvata vierailta nimillä. Lopulta ratkaisuksi tuli kaksinimisyys eli molempien nimien säilyttäminen ja esittäminen esimerkiksi kartalla; ratkaisu, joka meille suomalaisille on mitä luonnollisin.

Vaikka Pisaan ei ollut saapunut kuin kourallinen nimistöntutkijoita Euroopan tai

Pohjois-Amerikan ulkopuolelta, näiden muiden mantereiden nimistöä käsiteltiin useassa esitelmässä. Ilahduttavaa oli huomata, kuinka esimerkiksi italialaiset Afrikan kielten tutkijat, jotka eivät aiemmin ole juuri nimistöntutkimusta harrastaneet, tarttuivat Pisan kongressin innoittamina tähän aiheeseen. ROBERTO AJELLO puhui Koillis-Kamerunin gizey-kansan henkilönnimistä, GABRIELE BORTOLAMI Pohjois-Angolan bakongo-kansan nimistä ja FEDERICA GUERINI Ghanan akan-ryhmän henkilönnimistä. Esitelmät osoittivat jälleen kerran, kuinka afrikkalaisilla henkilönnimisysteemeillä on paljon yhteisiä piirteitä. Toisaalta eri tutkijat ovat luoneet tarkastelemilleen nimisysteemeille omia terminologioitansa, mikä tekee nimisysteemien vertailun hankalaksi. Afrikkalaisessa onomastiikassa kaivattaisiinkin kipeästi terminologista työskentelyä.

Myös aasialainen nimistö oli kongressissa esillä. PETER K. W. TAN käsitteli Singaporen kiinalaisväestön henkilönnimien standardisointia (lähinnä mandariinikiinan mukaisiksi) sekä englanninkielisten etunimien yleistymistä tämän vähemmistön keskuudessa. Puolalainen IRENA KALUZYNSKA oli taas tutkinut kiinalaisnaisten nimiä, joiden merkityksissä heijastuvat vahvasti stereotyyppiset näkemykset naisen asemasta kiinalaisessa kulttuurissa. Naisnäkökulma näytti muutenkin olevan aiempaa selkeämmin esillä kongressissa; tähän kiinnitti huomiota myös ruotsalainen EVA BRYLLA henkilönnimiä ja historiaa käsitelleen sektorin avauspuheessa. Eurooppaan saapuneiden maahanmuuttajien nimistö oli samoin tarkastelun kohteena. Norjalainen GURO REISÆTER oli tutkinut Tromssan yliopiston ulkomaalaisten opiskelijoiden nimiä, joita on käytännön syistä muokattu uuteen ympäristöönsä sopiviksi. Esimerkiksi kiinalaiset ja afrikkalaiset opiskelijat ovat usein ottaneet tai saaneet käyttöni-

mekseen jonkin omaa nimeään muistuttavan eurooppalaisen nimen (*Qian > Vivian, Olusegun > Ola/Olav*).

Eri puolilla maailmaa asuvien juutalaisten nimistö oli myös muutaman esitelmän aiheena. AARON DEMSKYN esitys raamatullisista nimistä juutalaisuuden eri perinteissä toimi erinomaisena johdantona aiheeseen. Kiintoisaa on, että kristittyjen keskuudessa eläneet juutalaiset ovat usein valinneet käyttöönsä nimenomaan sellaisia raamatullisia nimiä, joilla ei ole kristinuskoon liittyviä konnotaatioita.

POLIITTISET MUUTOKSET HEIJASTUVAT NIMISTÖÖN

Nimet osana yhteiskuntaa ja kulttuuria ja yhteiskunnallisia muutoksia oli keskeinen lähtökohta monessa esitelmässä. Naisten muuttunut asema tuli esiin muun muassa niissä esityksissä, joissa selvitettiin naisten sukunimien käyttöä. KATHARINA LEIBRING selvitti, millaisia nimiä ruotsalaisnaiset saivat vuosina 1730–1830 — jolloin periytyviä sukunimiä ei vielä tunnettu — eräässä vermlantilaisessa pitäjässä. Perinteisesti etunimen ohella oli käytetty patronyymejä, mutta liikkuvat käsityöläiset toivat seudulle mallin itsenäisesti yksilöivistä sukunimistä. Näin nainen, joka oli vihittäessä kirjattu kirkonkirjoihin *Helena Eriksdotterina*, saatettiin haudata nimellä *Helena Gewert*. Nimi oli naisen oma, ei aviomiehen kanssa yhteinen. Saman aikakauden naisten nimistöä oli tutkinut myös naapurimaan GUDLAUG NEDRELID, joka omassa vuoden 1801 tutkimusaineistossaan huomasi, että aiemmin käytössä olleiden patronyymien sijaan sekä norjalaisnaiset että -miehet alkoivat tuona aikana omaksua käyttöönsä omia sukunimiä. Enemmistöllä aviovaimoista oli oma itsenäinen nimi, kun sen sijaan lesket useimmin käyttivät kuolleen aviomiehensä sukunimeä. Näin lesken ja perheen lasten nimi

oli yhteinen. — Suomessakin kehitys on ollut samankaltainen: vasta nimilaki vuodelta 1921 määräsi, että naisen on otettava sama sukunimi kuin miehellä on.

Poliittisen järjestelmän muutokset ja vaikutukset nimenantoon olivat puhutelleet monia tutkijoita. Sosialismin romahdus on jättänyt jälkensä sekä paikan- että henkilönimiin. Yhdysvaltalainen EDWIN D. LAWSON oli tutkinut aiemmin Neuvostoliittoon kuuluneen Azerbaidžanin henkilönnimistöä ja etunimien antoa lapsille. Neuvostoliiton aikana huomattava osa lapsista sai patrioottiseksi tulkittavan nimen (esimerkiksi varhaisten Azerbaidžanin kuninkaiden tai kansallissankareiden nimiä), jolloin nimien avulla voitiin vahvistaa omaa kansallista identiteettiä.

Vuosien 1989–1990 poliittisen käänteen aiheuttamaa vaikutusta slaavilaiseen paikannimisjärjestelmään käsitteli esitelmässään kokonaisvaltaisesti tšekkiläinen RUDOLF SRÁMEK. Julkiseen käyttöön luotiin nopeasti uusia virallisia nimiä entisten tilalle. Sovinnaisnimien eli eksonyymien osuus väheni, kun haluttiin avata ovet muuhun maailmaan ja puhua paikoista niiden omakielisillä nimillä. Nimiä tarvittiin myös uuteen käyttöön, esimerkiksi turismiin ja kulttuurivaihtoon. Kaikesta tästä ovat seurauksena olleet virallisen nimistön standardisoinnin vaikeudet, epävirallisten nimien ja varianttien runsas määrä ja jopa nimistön eräänlainen epävakaus. Virallisten kadunnimien muuttamista sosialismin kaaduttua käsiteltiin useissa esitelmissä, joissa monesti kuvattiin kadunnimistön varhaisempiakin vaiheita. Kadunnimet ovatkin usein kansakunnan ja valtion historiallisten ja poliittisten vaiheiden ja valtasuhteiden peili, kuten LAIMUTE BALODE esitelmässään kuvasi. Riiassa kadunnimiä on vuodesta 1859 alkaen ehditty vaihtaa jopa 6–7 kertaa; esimerkiksi nykyisin ja jo 1920–1930-luvuilla *Vapaudenkatuna* (*Brīvības iela*) tunnettu

▷

katu oli vuonna 1942 nimetty *Adolf Hitlerin kaduksi* ja vuonna 1950 *Lenininkaduksi*. Budapestin katujen nimistä ja niiden muuttumisesta vuoden 1989 jälkeen kertoi puolestaan MAGDA T. SOMOGYI; esimerkiksi nykyinen *Károly körút* tunnettiin aiemmin nimellä *Tanács körút* 'Neuvostoliiton bulevardi'. Noin joka seitsemäs Budapestin katu on nimetty uudelleen vuoden 1989 jälkeen. EVA RZETELSKA-FELESZKO taas oli selvittänyt, millä tavoin kauppojen ja yritysten nimeäminen on Puolassa, Tšekin tasavallassa, Slovakiassa ja entisessä Jugoslaviassa sosialismin jälkeen muuttunut. Kun aiemmin nimet lähinnä vain informoivat, on niiden tehtäväksi nyt tullut myös myönteisten mielikuvien herättäminen ja mainostaminen. Eurooppalaisiksi koetuista nimistä on tullut vapauden symboleja.

Virallinen kaupunkimaiseman nimistö on muuttumassa. MARJA VILJAMAA-LAAKSO toi esiin nimistönsuunnittelijan näkökulman ja muistutti siitä, kuinka nykyisessä kaupallistuneemmassa maailmassa paikannimienkin usein halutaan olevan myyviä ja houkuttelevia, yritysnimien kaltaisia. Kuvaavana esimerkkinä hän mainitsi vantaalaisen lentokenttäkaupunkina markkinoitun alueen nimen *Aviapolis*. Viljamaa-Laakso kannustikin nimistön asiantuntijoita osallistumaan nimistönsuunnittelua koskevaan keskusteluun ja vaikuttamaan siihen, että nimistönsuunnittelusta tulisi kaupunkisuunnittelussa arkkitehtuurin kaltainen arvostettu ala.

Virallisen nimistön lisäksi kaupungeissa on myös epävirallisia nimiä, joita kaupunkilaiset ympäristönsä paikoista arjessaan käyttävät. Japanissa kaduilla ei juuri ole virallisia nimiä, vaan kaduista puhutaan epävirallisina, nopeastikin vaihtuvina niminä. AKIKATSU KAGAMI kertoi, kuinka nykyisin suosituiksi ostoskatujen nimiksi ovat tulleet englanninkieliset nimet, kuten *Sun Road*. Ne ovat syrjäyttäneet aiemmat nimet, ku-

ten *Ginzan*, joka Tokion mallin mukaan oli levinnyt eri puolille Japania. Laajemmin epävirallista nimistöä ja yleensä käyttönimistöä käsittelevät esitelmissään TERHI AINIALA ja JANI VUOLTEENAHO. Heidän esityksensä pohjautuivat uuteen tutkimushankkeeseen, jossa kielitieteen ja maantieteen tutkimuksen metodein selvitetään helsinkiläisten käyttönimistöä ja asukkaiden kognitiivista ympäristön hahmottamista sekä paikannimiä osana kaupunkilaisia identiteettejä. Samankaltaisia kysymyksiä on selvittänyt myös venäläinen SERGEI NIKITIN Moskovan ja Rooman kaupungeissa. Tulokset näyttävät paljolti samoilta kuin monissa suomalaisissakin kaupungeissa: virallisia kadunnimiä ei juuri käytetä eikä välttämättä edes osata. Näiden sijasta kaupunkiympäristöä hahmotetaan huomattavien ja merkittävien kohteiden, kuten metroasemien, elokuvateattereiden, puistojen ja supermarkettien, mukaan.

»MUIDEN NIMIEN» JA KIRJALLISUUSNIMIEN TUTKIMUSVAHVISTUNUT

Oma sektionsa oli varattu »muille nimille» (*Other names*). Se, että nimistöntutkimuksessa puhutaan nimikategoriasta, jolla on näin epäitsenäinen ja kuvaamaton nimi, osoittaa nimiryhmien luokittelun ongelmallisuutta. Taustalla näkyy myös nimistöntutkimuksen vahva perinne paikan- ja henkilönnimistön sekä kirjallisuuden nimistön tutkimuksena. Kun muutkin nimet ovat myöhemmin nousseet tutkimuksen kohteiksi, ei näille ole osattu antaa kuvaavampaa nimeä.

Pisassa esillä olleita muita nimiä olivat ennen kaikkea yritysten ja tuotemerkkien nimet. Näistä jälkimmäisten asema nimistöntutkimuksessa on toisinaan kyseenalaistettukin, sillä tuotemerkkien nimethän eivät ole samalla tavoin yksilöiviä kuin esimer-

kiksi paikannimet. Nimiryhmien ja edes proprien ja appellatiivien väliset rajat eivät kuitenkaan välttämättä ole aina kiistatta selkeitä vaan pikemmin liukuvia. Tuotemerkkien nimet ovat osa nimistöä, joiden tutkimuksessa tarvitaan perinteisten nimistötutkimuksen metodien lisäksi myös uusia näkökulmia. BERTIE NEETHLING tarkasteli esityksessään eteläafrikkalaisten viinien nimissä tapahtunutta suurta muutosta. Kun viinien nimet aiemmin olivat lähes poikkeuksetta eurooppalaisia, apartheidjärjestelmän murtumisen jälkeen ne ovat afrikkalaistuneet. Eteläafrikkalaiset viinit on nyt nimien avulla kytketty afrikkalaiseen maaperäänsä, mikä on ollut myös vahva myyntivaltti niin kansainvälisillä markkinoilla kuin maan mustan väestön keskuudessa. Ongelmana tosin on, että viinien etiketeissä näiden afrikkalaisten (lähinnä xhosan- tai zulukielisten) nimien taustoja selitetään usein virheellisesti.

Yritysnimistön suhteen keskeisenä tuli esiin vieraskielisyyden lisääntyminen. Kansainvälisenä aikanamme yritysten nimien halutaan usein olevan sellaisenaan kansainväliseen käyttöön sopivia ja vieraskielisiä elementtejä sisältäviä. Paikallisuutta ilmentävät nimet ovat jäämässä harvinaisemmiksi. PAULA SJÖBLÖM oli huomannut suomalaisten yritysnimien sisältävän yhä enemmän englanninkielisiä ilmauksia ja eräänlaisia muka-sanoja, jotka usein muistuttavat latinaa tai kreikkaa. Saksalainen ANGELIKA BERGIEN oli selvittänyt kansalaisten yritysnimelle asettamia toiveita laajahkon kyselytutkimuksen pohjalta Sachsen-Anhaltin osavaltiossa. Vaikka nimen hyvin usein halutaan ilmentävän alueellista identiteettiä (noin neljä viidesosaa vastaajista), suhtautuvat nuoremmat vastaajat (20–30-vuotiaat) vieraskielisiä elementtejä sisältäviin yritysnimiin selvästi myönteisemmin kuin vanhemmat vastaajat (40–50-vuotiaat).

Muitakin kiinnostavia »muun» nimeämisen kohteita esiteltiin. RICHARD COATES selvitti, millaisia nimiä brittiläiset jalkapallojoukkueet ovat saaneet. Hän oli hahmotellut myös eräänlaisen rakennemallin, jota joukkueen nimi noudattaa. Yksi nimen osa on »klubonyymi» (engl. *clubonym*), joka prototyypisimmin on *United* ja jollaisena voivat toimia vain tietyt ilmaukset. Coates oli myös tutkinut jalkapallojoukkueiden nimien semantiikkaa ja huomannut niiden kuvaavan usein työväenluokkaisuutta ja paikallisia, monesti urbaaneja, juuria.

Kirjallisuuden nimistö oli esillä omana sektionaan, mikä osoittaa kirjallisuuden nimistön tutkimuksen vahvaa asemaa onomastiikassa. Suomessa alaa on sitä vastoin harrastettu viime vuosiin asti hyvin vähän. Nyt tutkimus on meilläkin lisääntynyt ja väitöskirjoja on tekeillä. Kirjallisuuden nimistön tutkimuksen historiaa plenumluennossaan esitellyt WILHELM H. NICOLAISEN muistutti, että mikä tahansa nimi voi olla kirjallisuuden nimi ja tutkimuksen kohde, jos nimi jossakin kirjallisessa teoksessa esiintyy. Tutkimuskohteita ovat siis yhtä lailla reaali maailman paikkojen ja henkilöiden kuin fiktiivisen maailman nimet. Kirjailija ei valitse nimiä teoksiinsa sattumalta vaan tietoisesti; tämän käsityksen kirjallisuuden nimistön tutkijat tuntuivat yleisesti jakavan. Hyvin tietoinen henkilöahmojensa nimeäjä on ollut James Bond -kirjojen kirjoittaja Ian Fleming, jonka naisahmojen nimien motiiveja etsi ruotsalainen PER VIKSTRAND. Osa nimistä on tarkoituksellisen monitulkintaisia, appellatiivisen merkityssisällön mahdollistavia sekä seksuaalisia alluusioita sisältäviä (*Plenty O'Toole*). Kiinnostavan työkalun kirjallisuuden nimistön tutkimukseen esitteli hollantilainen KARINA VAN DALEN-OSKAM. *Autonomiksi* nimetty tietokoneohjelma poimii tutkijan syöttämästä kirjallisesta tekstistä kaikki potentiaaliset proprit, jotka tutkija sitten voi

hyväksyä tai hylätä. Ohjelman avulla on mahdollista saada erilaisia nimien esiintymätilastoja ja selvittää esimerkiksi sitä, mikä eri nimien määrä tekstissä on ja miten nimien määrät ja suhteet muuttuvat tekstin edetessä. Samasta henkilöstä puhutaan esimerkiksi romaanissa usein eri tavoin; näiden tapojen eroja ja funktioita voisi ohjelman avulla havainnollisesti tutkia. Ohjelman luvattiin olevan tutkijoiden käytössä viimeistään vuonna 2006.

TERMIT, OPETUS, MEDIA JA TIETOTEKNIikka ERITYISTARKASTELUSSA

Kongressin teemasektioissa perehdyttiin nimistöntutkimuksen terminologiaan, nimistöntutkimuksen opetukseen, nimistöntutkimukseen mediassa sekä nimistöntutkimuksen ja tietotekniikan suhteisiin. Suppeahko kansainvälinen alan terminologia on paraikaa tekeillä. Työ tehdään ICOS:n hankkeena ja tekijänä on kansainvälinen 12 hengen työryhmä, jossa mukana on myös Terhi Ainiala. Tavoitteena on esittää alan perusermistö määritelmineen. Työn ensimmäinen vaihe on jo takana ja noin 90 termiä on valittu ja määritelty. Terminologia julkaistaan englannin-, saksan- ja ranskankielisenä ICOS:n verkkosivuilla (www.icos-web.net). Yhtenäisen terminologian tarve onkin kiistatta suuri; eri maissa ja kielissä samoistakin asioista puhutaan eri termein. Tarve kävi konkreettisesti ilmi muun muassa kongressin yhden sektorin nimessä. Maantieteelliset nimet -sektion toisen alasektion nimi oli englanniksi *Settlement names*, joka suomeksi käännettäisiin *Asutusnimet*. Kyse olisi siis kaupunkien, kuntien, kylien, talojen, tilojen ynnä muiden tällaisten paikkojen nimistä. Sektion italiankielinen nimi *Microtoponomastica* ja ranskankielinen nimi *Microtoponymie* taas viittaavat — ainakin suomenkielisten ja pohjois-

maisten kielten puhujien — mielessä johonkin aivan muuhun kuin asutusnimiin. Suomeksihan on mikrotoponyymeistä puhuttu silloin, kun on tarkoitettu pienten käyttäjäyhteisöjen käytössä olevia nimiä. Terminologista työtä tehdään myös Pohjoismaissa henkilönnimistön osalta: Nordiska samarbetskommittén för namnforskning (NORNA) on asettanut työryhmän laatimaan henkilönnimistöntutkimuksen terminologian. Sähköisenä julkaistava terminologia valmistuu vuonna 2007. Työtä esittelivät EVA BRYLLA ja VIBEKE DALBERG. Suomea ryhmässä edustaa SIRKKA PAIKKALA.

Nimistöntutkimuksen opetuksesta puhuivat lähinnä pohjoismaalaiset ja baltialaiset. Näissä maissa yliopistollisella opetuksella on melko pitkät perinteet. Opetus on kytkeyty osaksi äidinkielen opetusta. Myös opinnäytetöitä tehdään jatkuvasti, mikä osaltaan kertoo alan suosiosta. Alemman asteen kouluissakin nimistöopetusta annetaan; tämän tueksi kaivattiin oppikirjaa tai muuta opetusmateriaalia.

Nimistöntutkimus on ala, joka kiinnostaa myös mediaa. Tosin kiinnostuksen kohteina ovat ennen kaikkea tietynlaiset nimet ja niistä saatava tieto. Eri maissa suosittuja ovat esimerkiksi radio- ja tv-ohjelmat sekä lehtijutut, joissa selvitetään väestön henkilönnimien taustoja ja alkuperää sekä esitellään ajan suosituimpia etunimiä ja pohditaan lasten nimenantoon liittyviä kysymyksiä. Myös paikannimien etymologiat kiinnostavat. Media näyttäytyi keskustelussa kanavana, jonka kautta ihmisille voidaan jakaa nimistötietoa ja herättää keskustelua siitä. Juuri lainkaan ei esiin tullut keinoja, joiden avulla tutkijatkin voisivat esimerkiksi yhteistyössä median kanssa hankkia tietoja vaikkapa nimistöntutkimuksesta. Suomessahan tällaisesta on esimerkki, kun vuonna 2003 Helsingin seudun koululaisilta kerättiin slangiasuista paikannimistöä. Hankkeen tärkeä yhteistyökumppani oli Helsin-

gin Sanomat, joka paitsi julkaisi keruusta artikkeleita lehdessä ja itse aineiston www-sivuillaan myös rahoitti kilpailun. Kaikkiaan Pisan keskustelusta jäi vaikutelma, että nimistöntutkijat ovat mediasuhteissaan varsin passiivisia: julkisuudessa ollaan esillä, mikäli tiedotusvälineet itse etsivät asiantuntijoita artikkeleihinsa ja ohjelmiinsa. Jos nimikysymyksille todella halutaan näkyvyyttä, onomastikkojen kannattaisi opetella hoitamaan mediasuhteita ja esimerkiksi tarjota tiedotusvälineille aktiivisesti kiinnostavia juttu- ja ohjelmaideoita. Pelkkä passiivinen reagointi ei riitä, vaan asiassa tarvitaan oma-aloitteisuutta ja median toimintatapojen tuntemusta.

Uppsalan nimistökongressissa vuonna 2002 totesimme kulttuurisen, yhteiskunnallisen ja sosio-onomastisen otteen nimistöntutkimuksessa aiempiin kongresseihin verrattuna vahvistuneen. Pisassa suunta näytti olevan yhä sama. Lisäksi nimistöntutkimus on pystynyt yhä enemmän hyödyntämään kielentutkimuksen uusia metodeja,

kuten kognitiivista kielentutkimusta. Myös laajat sähköiset aineistot ovat rikastaneet tutkimusta. Niin ikään tieteidenvälisyys ja monimuotoisuus näyttävät lisääntyneen. Nimistöä tutkitaan paitsi kielentutkimuksen myös esimerkiksi maantieteen, antropologian, sosiologian, kirjallisuudentutkimuksen, historian ja psykologian metodein ja, mikä tärkeintä, myös hedelmällisesti yhdessä ja eri metodeja soveltaen. Nimistöntutkimus kallistuu siis kuin Pisan torni muiden tieteenalojen suuntaan. Aito tieteidenvälisyys ja eri tieteenalojen näkökulmien hyödyntäminen on se suunta, johon toivossimme nimistöntutkimuksessa vielä vahvemmin mentävän. Tämän asian kehittymistä voimme tarkastella seuraavassa nimistöntutkimuksen kongressissa Kanadan Torontossa vuonna 2008. ■

TERHI AINIALA

MINNA SAARELMA-MAUNUMAA

Sähköposti: *terhi.ainiala@kotus.fi*

minna.saarelma@pp.inet.fi